

Venedik Gizli Servisi: Rönesans'ta Bir İstihbarat Teşkilatı

İonna İordanou (Çeviren: Fatih Yücel)

İstanbul, Kronik Kitap, Eylül 2020, 416 Sayfa, ISBN 978-605-7635-65-5

Aykut ÇAĞLAK*

Kronik Kitap tarafından 2020 yılının Eylül ayında yayımlanan; Venedik istihbaratını politik, sosyo-ekonomik ve organizasyonel yönleriyle ele alan, Venedik Gizli Servisi'nin dünyanın ilk merkezi ve sistemli istihbarat servislerinden biri olduğunu kanıtlamayı amaçlayan kitap, giriş ve son söz bölümü hariç altı bölümden oluşmaktadır.

Kitabın giriş bölümünde, kavramsal çerçevenin çizilmesinin ardından Venedik istihbaratının işleyişinde önemli rolü olan Onlar Konseyi'ne ve devlet tahkikat memurlarına ilişkin temel bilgiler verilmektedir. Yazar bu bölümde Venedik Gizli Servisi'nin yapılandırılmasında Onlar Konseyi'nin *merkezî* rol oynadığı 1500-1630 tarih aralığının kitabın temel kronolojik odağı olduğunu belirtmekte ve kitapta sonraki bölümler Venedik istihbaratının söz konusu tarih aralığındaki gelişimine ve faaliyetlerine odaklanmaktadır.

Birinci bölümde, devletlerin bilgi toplama ve bilgiyi koruma gereksinimleri doğrultusunda 16. yüzyıl Avrupası'nda gizli servislerin yükselişe geçtiği ve Venedik devletinin de kendine has istihbarat organizasyonu, diplomatik ve merkezî istihbarat faaliyetleriyle dikkate alınmaya değer bir istihbarat yapılanmasına sahip olduğu vurgulanmaktadır. İkinci bölümde ise Rönesans Venedik'inde gizliliğin

* Dr., T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-5843-7422>, a.caglak@vgm.gov.tr - aykut979@yahoo.com

yüce bir erdem sayıldığı ve toplumsal ilişkilerde de gizliliğe önem verildiği, gizliliği yüce bir erdem olarak gören ve geniş bir tabana yayılan bu anlayışın sonucu olarak da Venedik istihbaratının istihbarat üretimi faaliyetlerinde çok farklı iletişim kanallarından istifade edebildiği anlatılmaktadır.

Kitabın omurgasını oluşturan üçüncü bölümde, Rönesans döneminde Venedik istihbaratının merkezî organizasyonunun işleyişi üzerinde durulmaktadır. İç ve dış güvenliğin sağlanmasında ve devlet istihbaratının yönetiminde Onlar Konseyi'nin oynadığı rol ve devlet istihbaratının üretiminde şifreli yazışmalarda takip edilen sistematik bu bölümde açıklanmaktadır. Venedik devletinin kendine has belge yönetim sistemi doğrultusunda belgelerin Doçluk Kançılıyası'nda koruma altına alınması, bu belgelerin tasnifi sonucunda gizlilik derecesi yüksek olan belgelerin ayrılarak Gizli Kançılıya isimli ayrı bir birime nakledilmesi ve bu birimde belgelerin erişimine kısıtlama getirilmesi; ayrıca Gizli Kançılıya'daki belgelerin devletin istihbarat üretimine katkısı ve Gizli Kançılıya'nın 15. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Onlar Konseyi'nin kontrolü altına girmeye başlaması da bu bölümde ele alınan konular arasındadır.

Dördüncü bölümde, Venedik istihbaratının şifre oluşturma ve şifre kırma birimi olan Venedik Kriptoloji Departmanının yapısı ve bu departmandaki profesyonel işleyişle birlikte kriptolojinin zamanla bir sanat ve saygın bir meslek haline gelmesi anlatılmakta; beşinci bölümde ise Venedik istihbaratının işleyişinde haber ve bilgi temininde istifade edilen, resmî ya da gayriresmî görevleri olan profesyonel ve amatör muhbir ve casuslardan oluşan *karma ağ* hakkında bilgiler verilmektedir. Altıncı bölümde, Venedik istihbaratının temel çalışmalarından biri olan karşı istihbarat çalışmalarına, bu çalışmaların özellikle de imparatorluğun küçülmeye başladığı 16. yüzyılda imparatorluğu koruma içgüdüsüyle yoğunlaşmaya başladığına, suikastların, işkenceli sorgulamaların ve komplo çalışmalarının artmasına yer verilmekte ve kitap, yazarın Venedik istihbaratını genel hatlarıyla özetlediği son söz bölümü ile son bulmaktadır.

Kitapta Iordanou *istihbarat ve organizasyon* kavramlarını analizlerinin merkez kavramları olarak belirlemektedir (s. 23, 364). Venedikli karar alıcıların denizaşırı ülkelerde bulunan resmî temsilcilerle oluşturduğu türden *hassas* bilgi kanallarını analiz etmenin, genel anlamda *istihbaratı*, özelde ise Rönesans dönemi istihbaratını ne ölçüde açıklayabileceğini sorgulayan Iordanou, *istihbaratı* sadece tarihî bir hadise olarak tanımlamanın da doğru olmadığını savunmaktadır. Iordanou'ya göre erken modern dönemde istihbarat hem bir devlet vazifesi hem bir özel teşebbüs, hem profesyonel bir görev hem bir vatandaşlık görevi, hem kurumsal sadakati gösteren bir faaliyet hem finansal bir ihtiyaçtır. Yazar *istihbaratın* çok yönlülüğünün de her zaman göz önünde bulundurulması gerektiği görüşündedir.

Iordanou *organizasyon* kavramını ise erken modern dönemde istihbaratın alıcılara ulaştırılması bağlamında hem bir *kuruluş* hem de bir *süreç* olarak ele aldığını söylemektedir: Venedik'te erken modern dönemde *hassas* bilginin toplanması, iletilmesi ve değerlendirilmesi sistemli bir şekilde organize edilmekte ve bu *organizasyon*, devlet güvenliğinden sorumlu olan Onlar Konseyi tarafından idare edilmektedir. Onlar Konseyi'ne bağlı istihbarat ağı Venedik'e çok uzak olan bölgelere kadar yayılmıştır. Haber ve bilgi teminiyle görevli sivillerin ve kamu görevlilerinin bu *ağ* dâhilinde devamlı birbirleriyle

irtibatlı olmaları ağın en önemli özelliğidir. Onlar Konseyi ise bu tip ağlardan kurulmuş *organizasyonu* denetleyici pozisyondadır. Jordanou bu bağlamda, Venedik istihbaratının *kuruluş* anlamında da istihbarat üretimini betimleyen *süreç* açısından da merkezî bir karaktere sahip olduğunu söylemektedir.

İstihbarat analizleri yapan, örtülü eylemler gibi operasyonel çalışmalar içerisinde bulunan ve kriptolu haberleşme üzerinde hassasiyetle duran Onlar Konseyi Jordanou'ya göre, karmaşık da olsa kurumsal ve olgun bir *proto-modern istihbarat teşkilatı* görünümüne sahiptir (s. 24-25, 28, 159). Onlar Konseyi, özellikle güvenliğe ilişkin konularda devlet yönetiminde oldukça etkilidir. Yazar, güvenlik söz konusu olduğunda Onlar Konseyi'nin bir *otorite* olduğunu vurgulamakta, Konsey'in sadece Rönesans döneminde değil Venedik siyasi tarihinin bütününde de en güçlü devlet aygıtlarından biri olduğunu söylemektedir (s. 33).

Venedik istihbaratını Rönesans döneminin diğer Avrupa devletlerinin istihbarat yapılanmalarıyla da kıyaslayan Jordanou'ya göre, bu dönemde Avrupa devletleri içerisinde Venedik istihbaratına benzer bir istihbarat yapılanması bulunmamakta ve Venedik istihbaratının işleyişi daha ziyade modern istihbarat teşkilatlarına benzemektedir. Jordanou, Rönesans dönemi Avrupası'nda istihbarat faaliyetleri yürüten diğer organizasyonların daha çok, itibarlı kişilerin çıkarlarını gözeten organizasyonlar olduğunu, bu organizasyonların devleti ikinci planda tuttuğunu, Venedik istihbaratının ise merkezî ve organize bir yapıya sahip olduğunu, devleti ve devlet yönetimini oluşturan kişileri bir bütün olarak önemseyen bir yönetim anlayışını benimsediğini söylemektedir. Yazar, Venedik devletinin yanında erken modern dönemde bazı İtalyan şehir devletleriyle birlikte, İspanya, İngiltere, Fransa ve Osmanlı İmparatorluğu'nda da istihbaratın yükselişe geçtiğinden bahsetmekle birlikte, bunlar içerisinde sadece İspanya'nın merkezî istihbarat aygıtları oluşturma yoluna gittiğini ve Venedik Devleti haricinde diğer ülkelerde istihbarat faaliyetlerinin üst düzey devlet yetkililerinin tekelinde ve onların çıkarlarını koruyucu nitelikte faaliyetler olduğunu savunmaktadır (s. 75-109)

Jordanou'nun Venedik istihbaratını dönemin diğer Avrupa devletlerinin istihbarat yapılanmalarıyla kıyasladığı bölümler -ki bu kıyaslamalara yazar ağırlıklı olarak birinci bölümde ve kısmen de üçüncü bölümün sonu ile sonuç bölümünde değinmektedir- kitabın zayıf yönünü oluşturmaktadır. Yazarın, Osmanlı İmparatorluğu istihbaratını ele aldığı üç sayfalık bölümde (s. 104-107) ve İtalyan şehir devletleri, İmparatorluk İspanyası, Tudor İngilteresi ve Bourbon Fransası istihbaratını ele aldığı bölümlerde (s. 82-104) bu devletlerin istihbarat yapılanmaları hakkında değerlendirmelerde bulunurken, özellikle de Osmanlı İmparatorluğu dönemi Türk istihbaratı hakkında geniş bir arşiv ve literatür taraması yapmadan genellemelere ulaştığı görülmektedir. Bu genellemelerle Jordanou, sadece Venedik istihbaratının devleti yöneten kişileri ve devleti birlikte önemseyen, diğer ülkelerin istihbarat yapılanmalarının ise itibarlı kişileri önemseyip devleti geri planda tuttuğu gibi sonuçlara ulaşmaya çalışmaktadır. Jordanou'nun kitapta ağırlıklı olarak bu görüşünü destekleyici nitelikte ve az sayıda kaynağa yer vermesi, çalışmada önemli bir eksiklik olarak göze çarpmaktadır.

Jordanou'nun kitap boyunca *sistemli istihbaratın* Birinci Dünya Savaşı öncesinden günümüze kadarki

süreci kapsayan *modern* bir fenomen olduğu anlayışını yıkmaya çalışması ve bunu Venedik istihbaratının *sistemli ve organize* yönüne yaptığı vurgular ve bu vurguları destekleyen arşiv belgeleriyle yapması ise kitabın güçlü yanını oluşturmaktadır. Iordanou'nun ortaya koyduğu belge ve analizler sonucunda *sistemli istihbaratı modern* bir fenomen olarak görmek artık pek de mümkün görünmemektedir. Yazarın Venedik Devlet Arşivleri ile birlikte Roma ve Londra'daki arşivlerden temin ettiği belgeleri, tezini güçlendirecek şekilde ve analitik bir yaklaşımla metninde kullanmış olması kitabı değerli ve özgün kılmaktadır. Tüm bunlarla birlikte yazarın kitapta, Venedik vatandaşlarının da Venedik'in güvenliği söz konusu olduğunda operasyonel süreçlere dâhil olabildiğini belgelerle ortaya koyması, bu bağlamda *aşağıdan istihbaratın* erken modern dönem istihbaratının anlamlandırılmasında temel noktalardan biri olduğunu kanıtlaması da kitaba özgün bir karakter kazandırmaktadır. Iordanou *aşağıdan istihbaratın*, devlet ve toplumun iç içe geçmesini sağlayan önemli bir unsur olduğunu da hatırlatmaktadır.

Genel olarak değerlendirildiğinde *Venedik Gizli Servisi: Rönesans'ta Bir İstihbarat Teşkilatı* başlıklı kitabın, erken modern dönem istihbarat faaliyetlerinin *organize istihbaratın* gelişiminde belirleyici olduğunu vurgulamasıyla ve bununla birlikte *istihbaratın modern* bir fenomen olmadığını belgelere dayalı olarak kanıtlamasıyla, istihbarat tarihi literatürüne önemli katkı yaptığını söylemek mümkündür.